

Izsák József: Illyés Gyula költői világképe 1920–1950.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 512 l.

Egy nagyszabású életműmonográfia első, önállóan is megálló, de természetesen a készülő folytatás révén beteljesítendő részét tartjuk kezünkben. A kötet címe s még inkább esszéisztikus bevezetése (*Életrajz helyett – a modern költészet égtájairól*) jelzi, hogy Izsák nem biográfiát ír, hanem világkép-elemzést és szellemi, művészi fejlődésrajzot. Az ötvenes évek elejéig kíséri el hőstét, három nagy szakaszra osztva pályáját: az „útkereső” forradalmár és avantgardista magával sodró kísérleteire (1920–1933), a népi mozgalom fénykorának éveire (1933–1937), és a „nemzeti költő próbatételeire” (1937–1950). Utolsó elemzései már a filozófus költőt, a pusztulással, a halállal, a történelem fonákságaival szembenező gondolkodót villantják föl, sejtetve mintegy a koncepció folytatását, a második kötet alapeszméjét.

A szerző egyesíti a György Lajos iskolájában elsajátított korrekt filológiai és összehasonlító módszert az utóbbi évtizedek műelemző eljárásaival. Sokat és jól idéz. Figyel a műfaji érintkezésekre, átfedésekre; eszmei és esztétikai kulcsfogalmai (pl. meditatív tárgyiasság, ironikus tárgyiasság, érzelmi demokratizmus stb.) egyaránt alkalmaznak verses és prózai, lírai és epikai alkotások értelmezésére. Stílusában szerencsésen vegyül el a tudományos terminológia pontossága és az esszé oldottabb fogalmazásmódja. A *Jegyzetek* című befejező tömb életrajzi vázlatot, Illyés-bibliográfiát, lábjegyzeteket és a tárgyalt művek címmutatóját tartalmazza.

Csűrös Miklós

Janus Pannonius. Magyarországi humanisták.

A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek Klaniczay Tibor munkája. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 1412 l. (Magyar Remekírók)

Magyar nyelven immáron ez a kitűnően szerkesztett antológia kínálja a legteljesebb áttekintést a magyarországi humanista irodalom egészéről. Ebben a gazdag tárházban jóformán mindenki szerepel, aki a XV–XVI. században Pannóniában, a Múzsák segítségével, említésre méltó humanista irodalmi művet hozott létre. Klaniczay Tibor válogatásában a hasonló korábbi antológiák anyagának felhasználásán kívül, a különböző kiadványokban, folyóiratokban szétszórt fordításokat is összegyűjtögette; sőt egy sereg olyan írásművet is elénk tár, amely itt olvasható először magyarul. Ezeken felül néhány művet új, vagy megjobbított átültetésben kap kézhez az olvasó.

A kötet élén természetszerűleg a költőfejedelem, Janus Pannonius versei találhatók bőséges válogatásban (a poéta opera omniája még várat magára). Elrendezésük műfaji csoportok szerint és kronologikus rendben történt. Ez az elv a könyv másik részére is jellemző. Az itt szereplő ötvenegy magyarországi humanista szerzeményei ilyen csoportosítás szerint következnek: versek, komédiák, episztolák, orációk és traktátusok (a történetírás a Magyar Remekírók sorozatának egy korábban megjelent kötetében látott napvilágot). A műfaji elrendezés következtében egyes szerzők a kötetben ismételtelen előkerülnek. A szemelvények együttese igen érdekes olvasmánnyá válik, amely a

jegyzetek segítségével a nem szakavatott olvasóknak sem okozhat gondot a megértésben.

A jegyzetekben először a válogatás szempontjairól, a korábbi és az új fordítások problémáiról esik szó. Ezt követi a görög és héber szavak magyarázata. A névmagyarázatok pedig nagy segítséget jelentenek még a korban járatosak számára is. Igen szerencsés dolog az is, hogy helyet kaptak a szerzők tömör életrajzai, műveik bibliográfiai adataival együtt.

Az utószó a magyarországi humanizmus irodalmának remek összefoglalása, amely kiemeli a latinitás egyetemességének és az országon belüli hungarus vagy pannon tudatnak szerencsés egymásbefonódását. A honi humanisták sokszínű nacionáléja mellett megrajzolja azt a társadalmi fejlődést, amely a klerikusoktól és a világi vezető rétegtől fokozatosan az iskolamesterekig vitte el a humanista kultúrát. Az európai humanizmus közös vonása volt az, hogy stílusát az antik utalások és a retorika alkalmazása határozta meg. A magyarországi humanisták is jól beleilleszkedtek ebbe az egyetemes irányzatba, mégis műveikbe – főként a törökkel való harc kapcsán – sajátos pannon ízek vegyültek.

Szabó Géza

Jászi Oszkár publicisztikája.

Válogatta és szerkesztette Litván György és Varga F. János. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1982. 591 l.

E kötet esetében, bármennyire is elkoptatott a fogalom, mégis érvényes, hogy: hézagpótló, s jelzi azt is, hogy Jászi Oszkár személye, munkássága iránt végre Magyarországon is megnőtt nem csupán egy szűk értelmiségi réteg érdeklődése, hanem szélesebb körben is igényné vált: végre olvashassa a magyarországi olvasó is munkáit. A sort nemrégiben az Osztrák–Magyar Monarchiáról írott könyve kezdte, s most ezt folytatja ez a bő válogatás publicisztikai írásaiból.

Aki a magyar századfordulóval, annak szellemi – irodalmi, művészeti, politikai, társadalomtudományi – képével foglalkozik vagy kíván foglalkozni, annak számára Jászi Oszkár alakja előbb vagy utóbb megkerülhetetlen lesz. Jászi munkássága azonban mostanáig a szélesebb olvasóközönség, de még a szűkebben vett szakkeresők számára is jórészt el volt zárva. 1945 előtt könyvalakban kiadott munkái sem jelentek meg újra (a két háború közt sem, hiszen Jászi kénytelen volt emigrációba vonulni), 1945 utáni munkássága következetes antikommunizmusa és antimarxizmusa miatt nem olvasható Magyarországon. Kisebb lélegzetű munkái pedig a korabeli napilapok és folyóiratok hátsólapjain voltak szerteszórva. Ezekből gyűjtötte és válogatta Litván György és Varga F. János a jelenlegi kötet anyagát, elsősorban a Világ és a Huszadik Század lapjairól. Jászi még mielőtt a Tanácsköztársaság összeomlott volna, elhagyta az országot, s előbb Bécsben, majd az Egyesült Államokban telepedett le. Bár az emigrációban is megmaradt a polgári radikalizmus itthoni és emigráns képviselői közt vezéregyéniségnek, munkássága természetszerűleg kevésbé lehet közvetlenül hatékony és szervezőerejű, nem beszélve arról, hogy az emigrációból már bonyolultabb megítélni a magyarországi helyzetet.